

Дигитално насиље - превенција и реаговање

Пре него што се упознате са садржајем овог приручника, предлагемо вам да прочитате тврдње у табели испод и да одговорите да ли се са њима слажете или не, имајући на уму аргументе за своје одговоре.

Ово је начин да преиспитате властита уверења о неким питањима која представљају полазну основу за превенцију и решавање проблема дигиталног насиља.

Свака од наведених тврдњи отвара неке аспекте проблема дигиталног насиља којима ћемо се детаљније бавити касније.

1. Дигитално насиље дешава се у „виртуелном” свету и збогтога је мање опасно од класичног насиља које се дешава у реалном свету.	ДА	НЕ
2. Млади који су насилни на интернету, обично нису насилни у директној комуникацији.	ДА	НЕ
3. Када је реч о интернету и дигиталним технологијама, деца и млади, тзв. „дигитални урођеници”, немају шта да науче од одраслих.	ДА	НЕ
4. Родитељи би требало да постављају правила и строго контролишу шта њихова деца раде на интернету, нпр. стављањем рачунара у дневну собу или онемогућавањем приступа одређеним садржајима на интернету.	ДА	НЕ

Верујемо да сте током одговарања трагали/е за ваљаним аргументима који подржавају ваш одговор.

У тексту који следи пронаћи ћете наша образложења и аргументе за одговоре.

Зашто ДА, зашто НЕ?

1. Дигитално насиље дешава се у „виртуелном” свету и због тога је мање опасно од класичног насиља које се дешава у реалном свету.

ДА

Тачно је да у „виртуелном” свету није могуће физички повредити или угрозити другу особу.

НЕ

Дигитално насиље понекад може да буде опасније од насиља које се дешава у реалном свету, из више разлога.

Током дигиталне комуникације људи су спремни да кажу и ураде оно што вероватно не би рекли и/или урадили у комуникацији „лицем у лице”, и то барем из два разлога: због анонимне природе дигиталног насиља – смањен је страх од откривања и кажњавања, а због одсуства невербалне комуникације – особе које се насилно понашају као да превиде да комуницирају с људским бићем.

Док класично насиље престаје када се удаљимо од особе која се насилно понаша, дигитално насиље може да се одвија и када искључимо мобилни телефон или рачунар. Дигитално насиље може да се врши у било које време и са било ког места.

Последице трпљења дигиталног насиља су различите, а у неким случајевима могу да буду веома озбиљне (од проблема у понашању, па чак и до самоубиства).¹

2. Млади који су насилни путем интернета, обично нису насилни у директној комуникацији.

ДА

Тачно је да дигитално насиље, управо због могућности да се остане анониман/на, „погодује” младима који би желели да повреду друге, али се уздржавају од класичног насиља, зато што не желе да буду видљиви или зато што се не осећају довољно „моћно”.

¹ Погледајте филм *Прича о Аманди Тод*: <http://www.youtube.com/watch?v=ej7afkypUsc>

НЕ

Резултати истраживања у свету и код нас показују да су млади склони дигиталном насиљу такође склони и класичним облицима насиља и да је у основи обе врсте насиља исти мотив – намера да се друга особа повреди, понизи и сл.

3. Када је реч о интернету и дигиталним технологијама, деца и млади, тзв. „дигитални урођеници”, немају шта да науче од одраслих.

ДА

Скоро две трећине (63%) ученика и ученица из Србије, узраста од 12 до 18 година, сматра да су њихови родитељи мање од њих вешти у коришћењу рачунара и интернета (Попадић и Кузмановић, 2013).²

НЕ

Без обзира на чињеницу да већина родитеља ређе користи нове технологије него њихова деца и да половина родитеља из Србије признаје да нема одговарајуће дигиталне вештине (Попадић и Кузмановић, 2013), родитељи, чак и они који нису дигитално вешти, имају чему да науче своју децу и када је реч о дигиталној комуникацији. Сва правила која важе за комуникацију „лицем у лице” важе и за дигиталну комуникацију. За кориснике/це дигиталних уређаја није важно само да поседују техничке вештине, већ и да буду „дигитално мудри/е”. Родитељи имају животно искуство и то никако не би требало занемарити.

4. Родитељи би требало да постављају правила строго контролишу шта њихова деца раде на интернету, нпр. стављањем рачунара у дневну собу или онемогућавањем приступа одређеним садржајима на интернету.

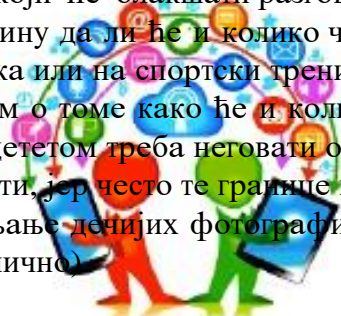
² Истраживање су развија,

ДА

Тачно је да су постављање правила и већи надзор родитеља повезани са мањим степеном излагања ризицима на интернету и мањом укљученошћу младих у дигитално насиље (Попадић и Кузмановић, 2013).

НЕ

Строга контрола понашања није адекватна васпитна мера ни у једној животној ситуацији, па ни у овој. Штавише, може да има супротне ефекте, јер, као што каже народна пословица: „Најслађе је забрањено воће!“. Данас, када је интернет доступан деци „на сваком кораку“, током 24 сата, 7 дана у недељи, чак и да желе, родитељи не могу остварити потпуну контролу. Важно је да родитељи имају увид у активности своје деце на интернету, али тако што ће изградити однос узајамног поверења који ће олакшати разговор и дељење искустава. Као што родитељи брину да ли ће и колико често њихово дете ићи на часове енглеског језика или на спортски тренинг, тако би требало да разговарају са дететом о томе како ће и колико често оно користити друштвене мреже. С дететом треба неговати однос и културу дељења и поштовања приватности, јер често те границе и сами родитељи не поштују (нпр. постављање дечијих фотографија са летовања на друштвене мреже и слично).

Безбедно понашање на интернету представља један од кључних аспеката дигиталне писмености, а дигитална писменост једна је од кључних компетенција за чији је развој у највећем делу света задужен систем формалног образовања.

ДИГИТАЛНО НАСИЉЕ – НАСИЉЕ ДИГИТАЛНОГ ДОБА

Карактеристике дигиталног доба

Током последње две деценије, интернет и дигитална технологија постали су саставни део живота људи широм света. Број корисника/ца интернета је са 2% у 1997. години порастао на приближно 40% у 2014. години. Према неким проценама, крајем 2015. године скоро половина светске популације (више од 3 милијарде људи) требало би да има приступ интернету.³

Како показују резултати истраживања, деца у све ранијем узрасту почињу да

користе дигиталне уређаје, а број деце и младих који свакодневно користе интернет у сталном је порасту, и у свету и код нас (Livingstone et al., 2011; Попадић и Кузмановић, 2013; OFCOM, 2015).

За генерације које су рођене и одрастају у дигиталном добу, дигитална комуникација представља уобичајен, па чак и доминантан облик комуникације.

Крајем 2013. године, профил на некој од социјалних мрежа (најчешће на Фејсбуку) имало је 89% ученика/ца основних и 92% ученика/ца средњих школа из Србије. Спотове, серије и филмове на интернету свакодневно је гледало 50% ученика/ца основних и 62% ученика/ца средњих школа, док је преко чета свакодневно причало 41% ученика/ца основних и средњих школа (Попадић и Кузмановић, 2013). Верујемо да су данас ови проценти још и већи.

Ризици дигиталне комуникације

Неоспорно је да дигиталне технологије пружају различите могућности за психо-социјални развој (проналажење информација, учење, истраживање, комуникација, забава, развој креативности), образовање и социјалну укљученост младих. Међутим, небезбедно коришћење дигиталне технологије носи са собом бројне ризике, поготову када су у питању деца и млади.

---

³ Извор: https://en.wikipedia.org/wiki/Global_Internet_usage

У следећој табели приказана је класификација потенцијалних ризика на интернету (Hasebrink et al., 2009).

Табела 1: Врсте ризика на интернету		УЛОГА МЛАДИХ	
		АКТИВНА	ПАСИВНА
ВРСТА РИЗИКА	САДРЖАЈ	<ul style="list-style-type: none"> ○ Постављање на интернет недозвољеног и потенцијално штетног садржаја (нпр. експлицитне фотографије, видео-снимци, поруке на профилима, блоговима итд.). 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Праћење порнографског, насилног и расистичког садржаја. ○ Праћење другог садржаја на интернету који може имати штетне последице (нпр. анорексија, самоубиство и др.).
	КОНТАКТ	<ul style="list-style-type: none"> ○ „Секстинг”. ○ Узнемиравање и дигитално насиље над другима. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Бити врбован/а. ○ Трпети узнемиравање или дигитално насиље.
	КОМЕРЦИЈАЛНЕ УСЛУГЕ	<ul style="list-style-type: none"> ○ Неовлашћено коришћење ауторских права. ○ Онлајн коцкање. ○ Онлајн куповина (ризична). 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Бити жртва огласа, спамова, спонзорстава. ○ Несвесно улажење у договоре око куповине производа.
	БЕЗБЕДНОСТ	<ul style="list-style-type: none"> ○ Откривање личних података. Хакерисање.⁴ ○ 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Несвесна инсталација злонамерних кодова (нпр. вируса). ○ Бити жртва преваре. ○ Бити жртва крађе идентитета.

⁴ Хакер је особа која модификује програме, нелегално улази у туђе сигурносне и личне оперативне системе и користи туђе информације. Доступно на: <https://sr.wikipedia.org/wiki/Хакер>

Излагање ризицима директно је повезано са временом које се проводи на интернету. Међу младима који свакодневно користе интернет, 62% ученика/ца основних школа и 84% ученика/ца средњих школа било је изложено неком ризику.

Најзаступљеније ризично понашање је прихватање захтева за пријатељство на социјалним мрежама, али од особа које млади не познају и које никад нису срели (46% ученика/ца основне и 71% ученика/ца средње школе), затим комуникација путем чета, такође са непознатим особама (28% ученика/ца основне и 56% ученика/ца средње школе), одговарање на поруке непознатих особа (27% ученика/ца основне и 47% ученика/ца средње школе).

Нажалост, није мали проценат младих који су спремни да дају личне податке (име и презиме, адресу становања, број телефона, имејл, своју фотографију) непознатим особама (13% ученика/ца основне и 21% ученика/ца средње школе), па чак и да се са особама које су „упознали/е” преко интернета сретну (6% ученика/ца основне и 15% ученика/ца средње школе).

Што су ученици/е склонији/е ризичном понашању, то су чешће укључени/е у дигитално насиље, било да га трпе, врше или да су сведоци таквог понашања (Попадић и Кузмановић, 2013).

Дигитално насиље

Дигитално насиље релативно је нов феномен који током последње две деценије заокупља све већу пажњу научне и стручне јавности. Постоји велики број дефиниција дигиталног насиља, неке су општије и укључују све врсте узнемиравања помоћу дигиталних технологија, док су друге у вези са појединим облицима дигиталног насиља.

Наводимо једну од најчешће коришћених дефиниција дигиталног насиља.

Шта је дигитално насиље?

Дигитално насиље (енг. *cyber-bullying*) је коришћење дигиталне технологије (интернета и мобилних телефона) с циљем да се друга особа узнемири, повреди, понизи и да јој се нанесе штета.

Осим термина *дигитално насиље*, у литератури се срећу и други сродни термини: *електронско насиље*, *насиље на интернету*, *онлајн насиље*, *сајбер насиље*, *малтретирање у дигиталном свету* и др.

Дигитално насиље може се испољити на различите начине. Најчешће се срећу следећи **облици дигиталног насиља**:

- постављање узнемирујућих, увредљивих или претећих порука, слика или видео-снимака на туђе профиле или слање тих материјала СМС-ом, инстант порукама, имејлом, остављање на чету;
- снимање и дистрибуција слика, порука и материјала сексуалног садржаја;
- узнемиравање телефонским позивима;
- лажно представљање, коришћење туђег идентитета, креирање профила на друштвеним мрежама на туђе име;
- недозвољено саопштавање туђих приватних информација, објављивање лажних оптужби или гласина о другој особи на профилима друштвених мрежа, блоговима итд;
- промена или крађа лозинки;
- слање вируса;
- исмевање у онлајн причаоницама и на интернет форумима,
- непримерено коментарисање туђих слика, порука на профилима, блоговима;
- игнорисање, искључивање (нпр. из група на социјалним мрежама), подстицање мржње (по различитим основама) и др.

Дигитално насиље може се вршити **директно** или **индиректно** (преко посредника), уплитањем других особа у вршење насилне активности, са или без њиховог знања (нпр. у име неке особе, са њене адресе или профила, шаљу се узнемирујуће поруке или се остављају на блогу, чету, форуму или профилима других особа).

Дигитално насиље обично се дешава међу младима, међутим, нису ретки случајеви када су одрасле особе насилне према деци и младима на интернету. У тим случајевима најчешће је реч о малтретирању (енг. *cyber-harassment*) или прогањању (енг. *cyber-stalking*) путем интернета, што представља кривично дело и кажњиво је законом.

Дигитални медији посебно су погодни за одрасле особе (тзв. сексуалне предаторе или насилнике) који се лажно представљају и комуницирају с млађим особама у циљу сексуалне злоупотребе. Стога се у последње време све више говори о сексуалном дигиталном насиљу или сексуалној злоупотреби путем интернета. Интернет (путем друштвених мрежа, чета, причаоница) омогућава различите начине сексуалне злоупотребе.

Грумлинг (енг. *grooming*) представља низ предаторски мотивисаних поступака, односно припремних радњи које имају за циљ успостављање контакта, одржавање комуникације и физички приступ детету. Сексуални предатори на интернету немају јасан профил, њихова занимања и узраст варирају, мада истраживања показују да су то најчешће особе мушког пола (Wolak et al., 2008).

Под *секстингом* (енг. *sexting*) подразумева се слање или постављање на интернет фотографија, порука или видео-снимака са експлицитним сексуалним садржајем. Размена фотографија или порука са сексуалним садржајем може да делује као безазлено флертовање или забава, али, за младе, секстинг има озбиљне друштвене и правне последице.

Поседовање и ширење фотографија или видео-снимака са сексуалним садржајем на којима су малолетници/е, према Кривичном закону Републике Србије, представља поседовање дечје порнографије, чак и ако особе на сликама шаљу експлицитне материјале или дају пристанак да се фотографишу или снимају и кажњиво је затвором према члану 185 (*Приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију*).⁶

Фотографије могу лако да измакну контроли и да доспеју на много више адреса него што је планирано. Потом се најчешће користе за сајбер малтретирање или сајбер прогањање.

*Можеш да се сакријеш,
али не можеш да
побегнеш !*

По чему се дигитално насиље разликује од класичног насиља?

Насиље, и класично и дигитално, представља социјални феномен – проблем у међуљудским односима.

Међутим, насиље које се дешава у дигиталној комуникацији (посредовано дигиталним уређајима) поседује низ специфичности које га јасно разликују од класичног вршњачког насиља које се дешава у директној комуникацији „лицем у лице”.

○ Као прво, дигитално насиље одликује **висок степен анонимности насилне особе или групе**. За разлику од традиционалних облика насиља, особе које узнемиравају друге путем дигиталних медија обично се крију иза лажних имена и надимака, бројева телефона, имејл адреса или профила на социјалним мрежама, због чега неки аутори дигитално насиље сматрају „кукавичким обликом вршњачког насиља” (Belsey, 2006). Анонимност, с једне стране, отежава утврђивање правог идентитета особе (или групе) која врши насиље и охрабрује насилне особе да се понашају онако како се не би понашале у директном контакту; с друге стране, повећава осећање несигурности, беспомоћности, туге и беса код особе која трпи насиље.

○ Друга специфичност дигиталног насиља јесте **стална доступност жртве**. Особе које користе интернет могу бити изложене дигиталном насиљу у **било које време** (током 24 сата, седам дана у недељи) и **на било ком месту** (не осећају се сигурно ни у властитом дому), чак и онда **када не користе интернет** (нпр. особа „угаси” свој профил на социјалној мрежи, али неко други направи профил на име те особе, без њеног знања).

○ У дигитално насиље може бити укључен (својом или туђом вољом) практично **веома велики број особа** (неупоредиво већи него у школском дворишту). Информације се шире **великом брзином**, па се број особа које су укључене у дигитално насиље – директно („качењем”, „лајковањем”, „шерованем”, или „ретвитовањем” коментара или фотографија) или индиректно (посматрањем или сведочењем), за врло кратко време може значајно и неконтролисано повећати. Када се једном поставе на интернет, злонамерне информације **тешко је уништити** и могу се, по потреби, **поново злоупотребити**.

Европски суд правде омогућио је грађанима ЕУ да користе право на дигитални заборав. То значи да, уколико процене да им је угрожена приватност, грађани и грађанке могу да затраже од претраживача брисање личних података са интернета.

Оруђа за дигитално насиље

Како се развија дигитална технологија, тако се шире могућности за њену злоупотребу. „Паметни” мобилни телефони и интернет пружају данашњим младима читав „арсенал” оруђа за социјалну окрутност и узнемиравање других.

Данас се дигитално насиље најчешће врши путем:

- **социјалних мрежа и платформи за дељење видео садржаја** (нпр. Facebook, Google+, My Space, Twitter, Ask.fm, Omegle, YouTube, Instagram, Flickr, Snapchat и др.⁷);
- **СМС порука и телефонских позива;**
- **имејлова;**
- **инстант порука** (IMs – instant messages) и **текстуалних порука** (нпр. WhatsApp, Skype, Viber и др.);
- **сликовних порука и видео материјала;**
- **причаоница или „соба за четовање”** (енг. chat rooms);
- **блогова, форума;**
- **онлајн видео-игара.**

Већина онлајн сервиса прописала је доњу узрастну границу за коришћење ових сервиса. Најчешће је то 13 година (нпр. Facebook, Ask.fm, Instagram, Twitter Snapchat, Viber, Skype и др.), али за неке (нпр. WhatsApp) узрастна граница је 16 година!

Млади често злоупотребљавају дигитална оруђа, већ самом чињеницом да их користе на знатно млађем узрасту од прописаног. Истраживање које је спроведено крајем 2012. године (Попадић и Кузмановић, 2013) показало је да чак половина десетогодишњака/иња има профил на некој од социјалних мрежа (најчешће на Фејсбуку) и злоупотребљава интернет навођењем лажних података о узрасту.

⁷ На веб-сајту **Better Internet for Kids** (<https://www.betterinternetforkids.eu/web/portal/onlineservices>) можете да пронађете исцрпну листу и опис социјалних мрежа, апликација и других платформи које су популарне међу младима у свету и код нас

Власници социјалних мрежа не носе одговорност за њихову злоупотребу уколико се установи да су корисници/е приликом регистрације оставили/е лажне податке.

Знаци изложености дигиталном насиљу

Млади који трпе дигитално насиље често остају усамљени са својим проблемом и не одлучују да га поделе с другима, поготову са одраслима, између осталог и због тога што се плаше негативних последица. Забрана коришћења дигиталних уређаја некада дете може веома узнемирити.

Уколико са дететом није успостављен уважавајући и подржавајући однос, оно најчешће нема поверење да се обрати одраслој особи.

Иако постоје индивидуалне разлике у начину реаговања, постоје нека понашања (која одступају од уобичајеног дететовог понашања) на основу којих одрасли могу да закључе да дете или млада особа трпи дигитално насиље. Дете или млада особа тада:

показује узнемиреност током или након коришћења интернета;

неочекивано мења своје навике у вези са коришћењем дигиталних оруђа, постаје опрезнија и примењује додатне мере заштите;

избегава дружења са вршњацима, делује одсутно, нерасположена је, несигурна и раздражљива;

није мотивисана за учење, има проблеме са концентрацијом, постиже лошији успех у школи;

избегава школу, учестало изостаје из школе јер је не опажа као безбедно место;

користи различите штетне супстанце (алкохол, дрога);

има различите психосоматске симптоме (главобоља, муцање, ноћно мокрење, болови у стомаку, нагло мршављење или гојење, ноћне море, самоубилачке мисли и др.).

Последице изложености дигиталном насиљу

Иако се током дигиталне комуникације друга особа не може физички повредити, истраживања показују да последице дигиталног насиља по психофизичко здравље, емоционално и социјално функционисање, као и понашање деце и младих у неким случајевима могу бити веома негативне.

Резултати истраживања (Raskauskas & Stoltz, 2007) показују да чак 93% ученика и ученица који/е су трпели/е неки од облика дигиталног насиља тврди да осећа тугу, безнађе, депресију и анксиозност, док 31% ученика/ца изјављује да се осећа врло узнемирено, 19% повређено или 18% постиђено (Finkelhor, 2000).

Последице могу бити озбиљније од наведених, према резултатима још једног истраживања (Ybarra & Mitchell, 2004), 39% дигитално узнемираваних младих подбацује у школи, 27% показује знаке делинквентног понашања, 32% учестало узима психоактивне супстанце, а 16% извештава о високом степену депресије. Изложеност дигиталном насиљу повезана је са депресијом и ниским самопоуздањем, а негативне последице могу трајати чак и у одраслом добу (Mason, 2008; Patchin & Hinduja, 2010).

Утврђена је повезаност између изложености дигиталном насиљу и суицидалних идеја. Особе које су биле изложене дигиталном насиљу два пута чешће наводе да су покушале самоубиство (Patchin & Hinduja, 2010). Овде морамо да будемо обазриви и не можемо да закључимо да је дигитално насиље узрок самоубиства. Међутим, дигитално насиље појачава стрес и патњу у реалном животу, и доприноси, заједно са другим околностима, трагичном исходу.

Истраживања дигиталног насиља у свету и код нас

Док су у свету истраживања дигиталног насиља веома заступљена, поготову у последње две деценије, код нас још увек постоји мали број истраживања на ову тему.

Крајем 2012. године, у организацији Министарства просвете, науке и технолошког развоја (МПНТР), УНИЦЕФ-а и компаније Теленор, у оквиру пројекта *Зауставимо дигитално насиље*, спроведено је прво истраживање о коришћењу дигиталне технологије, ризицима и дигиталном насиљу међу ученицима/ама основних и средњих школа из Србије (Попадић и Кузмановић, 2013). У овом истраживању учествовало је 3786 ученика/ца (2272 из основних и 1514 из средњих школа), 3078 родитеља и 1379 наставника/ца.

Србија се у августу 2015. године укључила у међународно истраживање *Деца света*

на интернету (енг. *Global Kids Online*)⁸, које у целом свету организује УНИЦЕФ истраживачка канцеларија – Innocenti, у партнерству са LSE (London School of Economics and Political Science).

Пројекат Деца света на интернету произашао је из пројекта *Европска деца на интернету* (енг. *EU Kids Online*)¹⁰, који се реализује у земљама Европске уније од 2006. године.

У оквиру оба пројекта истражују се могућности и права деце и младих (узраста од 9 до 17 година) на интернету, као и ризици дигиталне комуникације. У истраживање су укључени ученици/це, као и њихови родитељи.

Резултати истраживања дигиталног насиља у Србији

У овом одељку приказаћемо најважније резултате већ поменутог истраживања дигиталног насиља у основним и средњим школама у Србији (Попадић и Кузмановић, 2013). Комплетан извештај с резултатима овог истраживања, можете да пронађете на сајту програма *Школа без насиља*.¹ ¹

Најпре ћемо се осврнути на резултате добијене на основу одговора ученика/ца, а затим и на одговоре њихових родитеља и наставника/ца.

---

⁸ Global Kids Online - Children's rights in the digital age: <http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/Global-Kids-Online.aspx>

Истраживање је део Глобалног програма за изградњу капацитета у борби против сексуалне експлоатације деце на интернету, који се реализује уз подршку Владе Велике Британије. У Србији, истраживање реализује Институт за психологију Филозофског факултета у Београду, у организацији канцеларије УНИЦЕФ-а за Србију и уз подршку МПНТР.

¹⁰ EU Kids Online: <http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/Home.aspx>
<http://shn.rs/clientpub/uploads/Digitalno%20nasilje-Izvestaj%202013.pdf>

УЧЕНИЦЕ И УЧЕНИЦИ

- **Колико ученика/ца поседује мобилни телефон и рачунар?
Колико често користе интернет?**
- **Да ли се млади ризично понашају на интернету?
Колико често доживљавају дигитално насиље или примећују
да га доживљавају њихови другови и другарице?**

**Мобилни телефон има 94% основаца
и 99% средњошколаца.**

**Пристап интернету има 89% основаца
и 92% средњошколаца.**

**Укупно 62% основаца и 84% средњошколаца
изложило је себе неком од ризика на интернету.**

**Дигитално насиље доживело је 37% основаца
и 66% средњошколаца.**

**Укупно 22% основаца и 30% средњошколаца
видело је или чуло да њихови вршњаци/киње
трпе дигитално насиље.**

Шта узнемирава ученике и ученице? Ово су њихове речи...

Неко је
направио
лажни профил
који је час био
мој дечко, час
мој пријатељ!

Гледао сам у
даљину а неко
ме је снимао из
профила јер имам
повећи нос!

Због девојке сам
добијао претње
батинама...

Коментарисао
је моју
фотографију
ружним речима...

Нуђене су ми
сексуалне услуге,
претили су ми...

Да ли сте чули
за Ask.fm?
Тамо постоје
анонимни хејтери...

Свађе са онима
које уживо познајем, око
ствари у којима се уживо
не слажемо и
не подносимо...

Провалио ми је
шифру и псовао
друге са мог
профила...

Мало су ме
хејтовали на
Форуму...

У некој групи на
Фејсбуку нас петорица смо
се вређали са припадницима
албанске националности...

Да ли постоје родне разлике у излагању ризицима на интернету?

ДЕЧАЦИ
41%

У последњих годину дана
бар једном вршили/е дигитално насиље

ДЕВОЈЧИЦЕ
26%

21%

Уживо се срели/е са особама
које су упознали/е преко интернета

9%

52%

Посећивали/е оне сајтове
које би им родитељи бранили да посећују

20%

—Који ученици/е чешће трпе дигитално насиље?

Дигиталном насиљу може бити изложена свака особа која користи интернет и телефон, без обзира на узраст, род, дигиталне вештине, учесталост и начин коришћења технологије итд.

Ипак, истраживања показују да се неке **личне особине**, као и неке **карактеристике социјалног контекста**, чешће доводе у везу са изложеношћу дигиталном насиљу.

1. Узраст

Што су ученици/е старији/е, то су чешће изложени/е дигиталном насиљу (било преко интернета или преко мобилног телефона).

2. Род

Девојчице су чешће од дечака изложене дигиталном насиљу, али су чешће и сведоци дигиталног насиља.

3. Школски успех

Ученици/е са лошијим школским успехом чешће трпе дигитално насиље.

4. Социјалне вештине

Слабије социјалне вештине (социјална интелигенција) младих доводе се у везу са чешћом изложеношћу дигиталном насиљу.

5. Учесталост коришћења технологије

Млади који чешће користе интернет, чешће се излажу дигиталном насиљу.

6. Склоност ризичном понашању на интернету

Млади који су склонили ризичном понашању на интернету (остављају личне податке на блоговима, форумима, игрицама), чешће су изложени дигиталном насиљу.

7. Укљученост у класично насиље

Млади који су чешће изложени класичним облицима насиља, чешће су и жртве дигиталног насиља.

Дигитално насиље неодвојиво
је од класичног насиља.
Иако се дешава у „виртуелном” окружењу,
дигитално насиље често има
узроке и/или последице
у реалном окружењу!

→ Који ученици/е чешће врше дигитално насиље?

1. Учесталост коришћења технологије

Што чешће ученици/е користе интернет, то чешће тврде да су изложили/е друге ризицима или насиљу на интернету.

2. Укљученост у класично насиље

Млади који су насилни у директној комуникацији, чешће су насилни и приликом употребе дигиталних технологија.

3. Род

Дечаци чешће од девојчица признају да узнемиравају друге путем дигиталних медија.

4. Родитељска укљученост

Недостатак родитељске пажње, непостојање јасних граница и насилно понашање родитеља доприносе насилном понашању младих.

Нешто чешће друге узнемиравају ученици/е чији се родитељи, по изјавама деце, мање труде да сазнају шта они раде на интернету, мање им говоре шта могу да раде и мање их упозоравају на могуће опасности на интернету.

5. Негативна школска клима

Негативна школска клима, лоша комуникација и негативни односи између свих учесника/ца школског живота (наставника/ца, осталих запослених, родитеља) доводе до повећања класичних облика насиља па самим тим и дигиталног.

→ **Како ученици/е реагују на узнемиравање њихових вршњака/иња путем дигиталних медија?**

1. Помажу онима који/е трпе насиље

Покушао сам да им помогнем да откријемо ко је та особа.

Покушавала сам да умирим другарицу и рекла сам јој да то није велика ствар, није прави живот...

Помогао сам им да те особе блокирају и да се тако заштите.

Рекла сам старијим особама. Обратила сам се другу и рекла да каже родитељима!

2. Супротстављају се особама које су насилне

Вратили смо им на исти начин...

Претили смо им батинама.

Опсовао сам им све по списку!

Тукли смо их!

3. Ни чине ништа (пасивно посматрају)

*Шта да урадим, немоћна сам по том питању?
Заиста не знам како бих помогла!*

Чуо сам, али се нисам удубљивао, зато што је то само шала!

Ништа, нећу да се мешам у такве ствари.

Нисам ништа урадила, грозно се осећам сада...

—> Шта ученици/е раде када су изложени/е дигиталном насиљу?

1. Говоре другу или другарици (5%)¹².
2. Говоре родитељима (2%).
3. Говоре неком одраслом из школе (наставнику/ци, психологу/шкињи, педагогу/шкињи и сл.) (1%).
4. Покушавају да разговарају са насилном особом (2%).
5. Не чине ништа (4%).
6. Покушавају да врате истом мером (3%).
7. Нешто друго (6%).

Наводимо овде и неколико налаза из истраживања спроведеног 2015. године у оквиру *Националне студије о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце*.¹³ Истраживањем је обухваћено 2053 ученика/це, узраста од 10 до 18 година, из 97 основних и средњих школа у Србији.

Како изјављују ученици/е, најчешће место на коме се дешава сексуално узнемиравање и насиље је кућа (33%), на другом месту су друштвене мреже (22%), затим следе парк/природа (14%) и школа (7%). Готово трећина испитаника/ца (31%) добијала је слике или поруке са експлицитним сексуалним садржајем путем СМС-а или интернета (имејл, Фејсбук и друге друштвене мреже), и то чешће девојчице него дечаци (Богавац и Оташевић, 2015).

Деца и млади који су имали искуство сексуалног насиља преко интернета, након тога изјављују: „Другачије размишљам, на Фејсбуку не прихватам кога не знам.”; „Не прихватам свакога на друштвеним мрежама и пазим с ким улазим у контакт.”; „Немам више поверења у интернет.”; „Остаће ми у сећању, јер није ситница, иако је било путем СМС-а.”; „Променио сам налог на интернету.”; „Сад сам још опрезнија на Фејсу.”; „Заштители сам Фејсбук боље...”, итд.

¹² Проценту су у односу на све испитане ученике/це.

¹³ Комплетан извештај са резултатима доступан је на сајту:

http://incestrauacentar.org.rs/files/2015/ITC_2015_Srbija_-_Nacionalna_studija_o_seksualnom_nasilju_nad_decom.pdf

РОДИТЕЉИ

- > Како родитељи процењују своје техничке вештине и информисаност о дигиталном насиљу?
- > Како родитељи гледају на улогу школе у решавању проблема дигиталног насиља?

Више од половине родитеља (54%) изјављује да не поседује адекватне вештине коришћења рачунара и интернета.

Скоро половина родитеља (45%) сматра да је недовољно информисана о дигиталном насиљу.

Чак 90% родитеља сматра да је задатак школе да упозна родитеље са дигиталним насиљем и мерама заштите од дигиталног насиља.

Али, 63% родитеља сматра да би и школу требало оснажити за суочавање са проблемом дигиталног насиља.

У овом истраживању о истим стварима питали смо и ученике/це и њихове родитеље, па смо могли да поредимо њихове одговоре и да утврдимо степен слагања.

Ево неколико значајних и занимљивих налаза:

Деца слабије процењују техничке компетенције својих родитеља него што их процењују сами родитељи – скоро две трећине ученика/ца узраста од 12 до 18 година сматра да родитељи владају рачунаром и интернетом слабије од њих (77% ученика/ца средње школе и 49% ученика/ца основне школе). Процене угрожености дигиталним насиљем прилично се разликују када о томе извештавају родитељи и када извештавају деца – међу родитељима деце која су изјавила да су доживела дигитално насиље, чак је 83% оних који кажу да их дете о томе није известило!

- Која врста насиља родитеље више брине: класично или дигитално насиље?
- Да ли родитељи учествују у онлајн активности своје деце?

Већина родитеља (85%) сматра да је за децу и младе интернет безбедније место од улице.

Такође, већина родитеља (83%) сматра да је њихово дете довољно опрезно и спретно да избегне опасности на интернету.

Само једна петина родитеља (22%) подучава дете како да користи интернет.

Још мање родитеља (15%) са својом децом учествује у заједничким активностима на интернету.

ПРЕВЕНЦИЈА ДИГИТАЛНОГ НАСИЉА

Превенцију дигиталног насиља важно је спроводити на свим нивоима, почевши од појединца/ке, затим породице, образовно-васпитне установе, телекомуникационих компанија, државних институција, друштва у целини.

Када је реч о образовно-васпитном систему, и превентивне и интервентне активности у вези са насиљем, злостављањем и занемаривањем (укључујући и дигитално насиље) регулисане су законским прописима, односно правним документима.

У превенцији дигиталног насиља кључну улогу имају:

развијање дигиталне писмености младих и одраслих (наставника/ца и родитеља) с циљем да се унапреде њихове вештине примене техничких мера заштите, али, још важније, да се развије свест о ризицима, али и о потенцијалима и позитивним аспектима коришћења дигиталне технологије;

стицање социјалних вештина, односно вештина ненасилне комуникације и у реалном и у дигиталном окружењу, као и неговање породичне/школске климе која не толерише ниједну врсту насиља, па ни дигитално.

У многим земљама света
ДИГИТАЛНА ПИСМЕНОСТ
укључена је у наставни програм свих предмета,
на свим нивоима образовања!

Шта је дигитална писменост?

Дигитална писменост или дигитална компетенција (енг. *digital literacy, digital competence*) представља једну од кључних вештина неопходних за „преживљавање” у 21. веку.

Према *Европском оквиру кључних компетенција за целоживотно учење (Key Competences for Lifelong Learning — a European Reference Framework)*, дигитална компетенција налази се међу осам кључних компетенција за целоживотно учење и активно учешће у друштву, а дефинише се као *способност критичког и безбедног коришћења технологије на послу, у слободно време и у комуникацији* (European Parliament and the Council, 2006).

Иако данас постоји велики број дефиниција дигиталне писмености, за све њих је заједничко то да, поред техничких знања и вештина, укључују критичко и креативно коришћење информација, решавање проблема у дигиталном окружењу, али и социјално-етичке аспекте у које улази и безбедно коришћење дигиталне технологије.

И поред интензивног коришћења дигиталне технологије (углавном у ваншколском контексту), не може се очекивати да ће данашњи млади постати дигитално писмени без систематске подршке у оквиру формалног образовања.

Стога су у већини европских земаља међупредметне (трансверзалне) компетенције, међу којима је и дигитална, интегрисане у наставни план и програм основних и средњих школа и представљају обавезан образовни исход. Како неки/е аутори/ке сматрају, дигитална компетенција омогућава стицање других кључних компетенција (језичке, математичке, овладавање вештинама учења, развијање културне освешћености и изражавање) (Punie & Ala-Mutka, 2007).

Када је реч о Србији, 2013. године дефинисани су стандарди општих међупредметних компетенција за крај средњег образовања (Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, 2013). Међутим, очекивани исходи одређени су само на основном, базичном нивоу и нису емпиријски проверавани.

„Дигитални урођеници”: где су нам докази?!

За генерације које су рођене и одрастају у ери интернета и дигиталних технологија, амерички технолог Марк Пренски сковао је почетком 21. века назив дигитални урођеници (Prensky, 2001). Током последње две деценије различити аутори смислили су бројне друге називе (нпр. нет генерације, Гугл генерације, генерације инстант порука, мобилне генерације, ученици/е новог миленијума итд.) с циљем да укажу на специфичности, па, у извесном смислу, и предности данашњих генерација, јер су се, захваљујући појави дигиталне технологије и интернета, променили обрасци мишљења и учења у односу на време пре појаве ове технологије.

Иако су поменути називи, као и схватања која су њихови аутори заступали, врло брзо постали популарни у јавним и медијским дебатама, у научним круговима они постају предмет озбиљне критичке анализе и емпиријске провере (Selwyn, 2009).

У Србији, нажалост, готово да нема истраживања која се баве процењивањем дигиталне писмености ученика/ца, међутим, истраживања спроведена у свету не потврђују тезу о напредним дигиталним вештинама дигиталних урођеника.

Када се дигитална писменост дефинише као **скуп једноставних процедуралних вештина** (тзв. „*copy and paste literacy*”), односно када се своди на елементарна техничка знања, онда се може рећи да су млади дигитално писмени.

Међутим, ако се дигитална писменост, у складу са савременом концепцијом писмености, процењује на основу **сложенијих когнитивних вештина** (нпр. поређење информација, критичка евалуација поузданости сајтова, извођење закључака из информација пронађених на интернету), добија се потпуно другачија слика – дигиталне вештине младих нису на задовољавајућем (и очекиваном) нивоу. Данашње младе, без обзира на учестало коришћење дигиталних технологија, не можемо сматрати дигитално писменим (Calvani et al., 2012).

Постоји ли заправо „дигитални јаз“?!

Раније поменути аутор Пренски сматра да између *дигиталних урођеника и дигиталних имиграната* (генерације рођене пре 80-их година 20. века, односно пре појаве интернета и дигиталних технологија) постоји тзв. дигитални јаз – који је последица великих разлика у њиховим дигиталним вештинама.

Овакво схватање, осим што није основано (емпиријски потврђено), има негативне последице и по саме „дигиталне урођенике”.

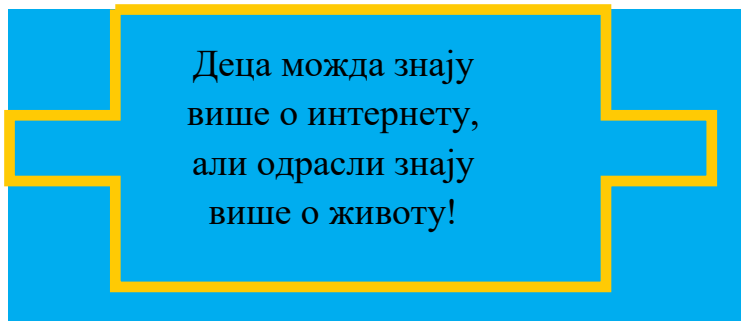
Као прво, из њега произилази да млади, већ самом чињеницом да су се

родили у дигиталној ери и да учестало користе дигиталне технологије у неформалном контексту, поседују (спонтано стичу) одговарајуће дигиталне вештине, и пре него што се укључе у формално образовање. Друго, одрасли (родитељи и наставници/е) „проглашени” су дигитално инфериорним у односу на своју децу и ученике/це, што има за последицу потцењивање њихове васпитне и образовне улоге у домену дигиталног описмењавања и учења о безбедности на интернету.

Чињеница је да млади у Србији процењују да њихови родитељи немају одговарајуће вештине за коришћење рачунара и интернета (видети одељак који се односи на резултате истраживања у вези са родитељима), али и међу самим „дигиталним урођеницима” постоје разлике у дигиталним вештинама

Зато неки аутори разликују две врсте дигиталног јаза: *дигитални јаз првог нивоа* (разлика у дигиталним вештинама између особа које имају приступ дигиталним технологијама и особа које га немају) и *дигитални јаз другог нивоа* (разлике које нису последица неједнаке доступности дигиталне технологије, већ неких других фактора). Дакле, како показују истраживања, нису ни сви „дигитални урођеници” подједнако дигитално писмени, већ између њих постоје индивидуалне разлике. Ове разлике доводе се у везу са социоекономским статусом, образовањем родитеља, школским постигнућем ученика/ца, математичком и читалачком писменошћу итд.

Из претходно реченог следи да и те како има смисла у оквиру формалног образовања подучавати ученике/це дигиталној писмености (подсећамо да је безбедност на интернету саставни елемент дигиталне писмености).

И одрасли би свакако требало да унапређују своје дигиталне вештине.

Опште познато златно правило превенције је да се **прво ради са одраслима – запосленима у васпитно-образовним установама, затим са родитељима, па тек на крају с децом.** Овај редослед важан је из више разлога: уколико прво обучимо децу, може се догодити да их одрасли не разумеју, не подржавају или да им се супротставе, јер они сами нису стекли одговарајућа знања, вештине и ставове. Осим тога, одрасли треба да преузму одговорност, први се упознају са овим друштвеним проблемом и потом помогну деци и младима

да развију неопходне вештине.

Шта би одрасли требало да знају у вези са превенцијом дигиталног насиља?

1. Није неопходно да познајете сва достигнућа у области дигиталних технологија, али је веома важно да **покажете интересовање** за оно што ваше дете, односно ученик/ца ради на интернету.
2. Разговарајте са дететом о **предностима коришћења дигиталних технологија**, добробитима за дете и заједнички радите на откривању алата који доприносе учењу и обогаћивању знања.
3. **Унапређујте своје дигиталне вештине**, информишите се о мерама заштите од дигиталног насиља и начинима препознавања и реаговања.
4. **Сарађујте с школом**, потражите од запослених у школи (психолога/шкиње, педагога/шкиње) информације о заступљености дигиталног насиља међу ученицима/ама, питајте их да ли школа пружа стручну подршку родитељима (нпр. радионице и сл.).
5. **Потражите помоћ од деце** у вези са новим технологијама. То није знак родитељске слабости, већ родитељске/наставничке снаге. Тиме уважавате децу и учвршћујете однос заснован на поверењу, а својим понашањем дајете пример детету да и оно вас пита и тражи подршку.
6. Разговарајте са децом о **утицају вршњака и вршњакиња на њихово понашање**, подстичите их да конструктивно излазе на крај са притисцима вршњака/иња. Научите ваше дете да љубазно и одлучно каже: „Не, то нећу да урадим!“.
7. Разговарајте са децом о **потенцијалним ризицима** на интернету, саслушајте шта ваше дете зна и има да вам каже о томе.
8. Заједно са дететом **дефинишите правила коришћења друштвених мрежа** (садржаји, време које проводе на интернету), као и **последнице** у случају кршења тих правила. Учествовање у успостављању правила повећава вероватноћу поштовања тих правила. Доследно се придржавајте успостављених правила.
9. **Забрана коришћења друштвених мрежа**, као мера за контролу понашања, јесте „немогућа мисија“. Када је ван вашег надзора, дете их може поново користити (а деца све чешће користе мобилне уређаје, па тако родитељи имају све мање надзора). **Застрашивање и претње не дају добре резултате** и не доприносе подстицању дечјег развоја.

10. За васпитање детета пресудан је квалитет односа који успостављате с њим. Често родитељи и наставници/е забранама, претњама и наређивањем покваре однос са дететом, а онда настоје да га васпитавају. Као што је вама важно да вас други/е уважавају и разумеју, тако је то важно и детету, нарочито ако ствари не иду онако како бисте волели/е.
11. Изразите захвалност детету за одлуку да садржај са интернет подели са вама. Страх и љутњу контролишите јер у присуству ових емоција тешко можете да предложите нешто конструктивно.
12. Преузмите одговорност за своје поступке, понашајте се доследно, немојте да причате једно, а да радите друго. Тако учите децу да се и она понашају одговорно.

Поруке које одрасли (родитељи, наставници/е) треба да упућују деци/младима:

—Поруке подршке

Нпр. Свиђа ми се што си тако радознао/ла и што стално истражујеш нове ствари на интернету... Волео/ла бих да знаш да увек можеш да рачунаш на мене... Верујем да умеш да се заштитиш, ако хоћеш, можемо заједно да претражимо тај сајт... Драго ми је што си ми се обратио/ла за помоћ, заједно ћемо да радимо на налажењу решења...

—Поруке заинтересованости

Нпр. Која игрица ти се највише свиђа? Шта не волиш на интернету? Да ли си успео/ла да решиш проблем? Како си успео/ла...? Оно што сам јуче чула у вези са увредљивим порукама које размењујете на Фејсбуку баш ме је забринуло, да ли желите да разговарамо о томе?

—Поруке поверења

Нпр. Хвала ти што си то искуство поделио/ла са мном... Важно ми је све што си ми рекао/ла... Увек можеш да ми кажеш ако те нешто мучи... Хвала што си ми рекао/ла шта ти представља потешкоћу... Све што кажеш остаје међу нама...

—Поруке уважавања

Нпр. Поносна сам на твоје вештине и што умеш да пронађеш толико корисних информација на интернету... Да ли хоћеш да ми покажеш како си то урадио/ла? Волео бих да разговарамо о новим апликацијама, уживам да учим од тебе/вас...

**Животна искуства одраслих
и вештине и знања младих
у области дигиталне комуникације
добитна су комбинација!**

Уколико мислите да ваша деца или ученици/це знају више од вас о интернету и дигиталној сфери, ако се осећате недовољно компетентно или нисте сигурни како да започнете разговор с њима о овој обострано важној теми, предлажемо вам неколико питања која можете да им упутите како бисте са њима остварили/е отворен дијалог.

1.

**Питајте вашу децу или ученике/це
шта воле да раде на интернету,
који сајтови и апликације им се свиђају и зашто...**

2.

**Питајте их шта раде како би били/е безбедни/е на
интернету. Тражите од њих неки савет,
питајте их где су то научили/е...**

3.

**Питајте их да ли знају од кога би могли да потраже помоћ
или савет у случају да их неко узнемирава на интернету,
коме то могу да пријаве, како да блокирају некога...**

4.

**Охрабрите их да траже помоћ уколико им је потребна,
као и да помажу другима!**

5.

**Размислите о томе како ви користите интернет.
Да ли постоје неке активности на интернету које можете
да радите заједно с вашом децом и/или ученицима/ама?**

РЕАГОВАЊЕ НА ДИГИТАЛНО НАСИЉЕ

Од почетка 21. века, када дигитално насиље у свету почиње систематски да се истражује, упоредо са развојем превентивних мера, које су најважније, осмишљен је и велики број различитих интервенција за адекватно, правовремено и доследно реаговање у случајевима дигиталног насиља.

И превентивне и интервентне мере спроводе се на више нивоа. Уколико ученик/ца трпи дигитално насиље, сви су дужни да реагују (васпитно-образовна установа, родитељи односно породица, другови и другарице који/е су сведоци насиља), како би се насиље што пре зауставило, осигурала безбедност укључених у насиље (особа које трпе насиље, врше насиље или сведоче о њему), смањио ризик од понављања и штетне последице трпљења насиља.

Први корак у пружању подршке детету јесте да будете добар слушалац и да разговарате о проблему без осуђивања и критиковања!

—○ Како да реагују одрасле особе у ситуацијама када дете или ученик/ца доживи дигитално насиље?

- 1. Схватите ваше дете или ученика/цу озбиљно, слушајте пажљиво и стрпљиво**
Уколико дете жели да разговара с вама о нечему што га је узнемирило на интернету, схватите то озбиљно и онда када то из ваше перспективе није озбиљан проблем. Похвалите дете што је показало спремност да разговара о проблему, јер деци често није лако да разговарају о ономе што их је узнемирило.
- 2. Пронађите одговарајуће место и оставите довољно времена за разговор**
Разговор с дететом водите на мирном месту на коме се и ви и дете осећате пријатно и где вас други неће ометати и узнемиравати. Одвојите довољно времена за разговор, посветите време само детету.
- 3. Пре него што започнете разговор, будите у контакту са својим осећањима**
Уколико сте узрујани, узнемирени или љути на дете или ученика/цу, није прави тренутак за разговор. Савладајте негативне емоције, не

дозволите да вама управљају емоције. Покушајте да се уживите у дететову позицију, замислите како бисте се ви осећали у сличној ситуацији.

4. Имајте на уму да сте ви модел понашања за дете

Деца уче како да се понашају посматрајући понашање одраслих. Посматрање понашања представља много ефикаснији васпитни поступак него што је директно подучавање од стране одраслих (вербално изречене поруке о томе шта је добро а шта не).

5. Пружите детету безусловну подршку

Без обзира шта се догодило и ко је „крив“, покажите вашем детету или ученику/ци да сте спремни да их подржите у решавању проблема.

Предузмите конкретне кораке:

1. реците детету или ученику/ци да не одговара на насилне, претеће, сумњиве поруке, телефонске позиве;
2. кажите му/јој да не брише поруке или слике, јер могу послужити као доказ;
3. контактирајте вашег интернет провајдера и пријавите му насиље;
4. контактирајте школу (родитељи) или родитеље (запослени/е у школи) и информишите их о томе што се догодило, као и о евентуалним променама расположења и понашања код детета;
5. контактирајте полицију ако поруке садрже претње насиљем, ухођење, напаствовање, дечију порнографију или када претходни кораци нису дали резултате.

Ко ме пријавити дигитално насиље ?

1. Сваки облик насиља, па и дигитално насиље, пријављује се школи: **наставнику/ци и одељењском старешини**. У зависности од нивоа насиља, активности у вези са заштитом предузима сам наставник/ца и одељењски старешина, тим за заштиту од насиља, односно унутрашња заштитна мрежа, или се укључује спољашња заштитна мрежа (остале установе: центар за социјални рад, полицијска управа, установе здравствене заштите).
2. Образовно-васпитна установа је у обавези да сваки облик насиља трећег нивоа пријави **надлежној школској управи** у року од 24 сата.
3. У оквиру **Министарства просвете, науке и технолошког развоја функционише СОС телефонска линија**. На број телефона **0800/200-201** може да се пријави сваки облик насиља, па и дигитално

насиље.

4. Уколико имате информације о сексуалној злоупотреби малолетних лица у порнографске сврхе, сексуалном насиљу на интернету, педофилији, криминалним онлајн садржајима, или ако је малолетна особа добијала путем дигиталних уређаја било какав материјал са експлицитним сексуалним садржајем обавестите:

→ **Одељење за борбу против високотехнолошког криминала**²² **Министарства унутрашњих послова Републике Србије,**

имејл: childprotection@mup.gov.rs, телефон (централа): 011/306-2000;

→ **Више јавно тужилаштво у Београду, Посебно одељење за борбу против високотехнолошког криминала**, адреса: Савска 17а (Палата правде), имејл: vtk@beograd.vtk.jt.rs, телефон: 011/360-1272; или, **основно јавно тужилаштво**, пријава се подноси на подручју оног јавног тужилаштва где се насиље догодило, списак адреса основних јавних тужилаштава можете да пронађете на сајту **Бесплатна правна помоћ**.²³

Јавни тужилац је у обавези да процени да ли постоје елементи кривичног дела и, у случају да постоје, покрене кривични поступак. Уколико тужилац не установи доказе кривичног дела, обавештава подносиоца тужбе, а оштећено лице може самостално да покрене кривични поступак.

Није потребно насиље пријављивати и полицији и јавном тужилаштву, јер у случају кривичног дела полиција обавештава јавно тужилаштво и обрнуто.

5. **Нет патрола**^{2 4} – електронски механизам за анонимну пријаву нелегалних садржаја на интернету (пријаве прослеђују МУП-у). Уклањају и спречавају даље ширење материјала који се тичу сексуалне злоупотребе деце, физичких и психичких напада на децу, говора мржње, као и садржаје расистичке и ксенофобичне природе и друге непримерене садржаје и облике понашања на интернету.
6. **Инцест траума центар**² – пружа услуге психолошке подршке деци која су доживела сексуално злостављање, као и члановима/ицама њихових породица, имејл: itcentar@eunet.rs, телефон: 011/386-1332.
7. **Све социјалне мреже својим корисницима/ама пружају могућност пријављивања насиља које се десило на мрежи.**

²² http://www.mup.gov.rs/cms_lat/saveti.nsf/saveti-zastitimo-decu-od-pedofilije-na-Internetu.h ²³ <http://www.besplatnapravnapomoc.rs/adresar-osnovnih-javnih-tuzilastava/>
²⁴ <http://www.netpatrola.rs/sr/prijavite-nelegalni-sadrzaj.1.89.html>
²⁵ <http://www.incestrauamacentar.org.rs/>

Овде су дати директни линкови за пријаву насиља на овим мрежама.

	<p>Пријава насиља https://help.instagram.com/165828726894770/</p>
	<p>Пријава насиља https://support.snapchat.com/ca/abuse</p>
	<p>Пријава насиља http://safety.ask.fm/safety-tools/</p>
	<p>Пријава насиља https://support.twitter.com/articles/15789</p>
	<p>Пријава насиља https://support.skype.com/en/faq/FA10001/how-do-i-report-abuse-by-someone-in-skype?frompage=search&q=report+abuse&fromSearchFirstPage=false</p>
	<p>Пријава насиља https://youtube.com/yt/policyandsafety/en-GB/reporting.html</p>
	<p>Пријава насиља http://www.childnet.com/resources/how-to-make-a-report/Facebook/</p>

ОНЛАЈН СОС СЕРВИС ЗА ДЕЦУ И МЛАДЕ КОЈИ СУ ИСКУСИЛИ ДИГИТАЛНО НАСИЉЕ

Од октобра 2015. године на Фејсбук страници *Бирај речи, хејт спречи* доступан је Онлајн СОС сервис за подршку деци и младима који су доживели било који облик дигиталног насиља.

Сервису се може приступити са сваког дигиталног уређаја који има приступ интернету, **сваког дана у години, од 7 до 24 часа**. У овом периоду деца и млади имају могућност да директно комуницирају, односно

размеђују поруке, „четују”, са члановима Тима за подршку, кога чине студенти завршне године студија психологије са Факултета за медије и комуникације у Београду.

Путем овог сервиса млади који су искусили дигитално насиље могу да добију **благовремену и свеобухватну подршку.**

Емоционална/социјална/психолошка подршка подразумева:

- >слушање без процењивања и оптуживања;
- >отворену и поверљиву комуникацију, без страха од рестриктивних мера;
- >оснаживање за преузимање личне одговорности;
- >развијање вештина решавања проблема у социјалним односима.

Образовна подршка подразумева:

- >техничку подршку (превентивне мере, али и реаговање у случајевима насиља);
- >давање информација (упућивање на релевантне установе, ресурсе, друге СОС сервисе).

ПРИЛОЗИ

Истраживања дигиталног насиља (веб-сајтови пројеката, публикације с резултатима истраживања и сл.)

Веб-сајтови на српском језику

Коришћење дигиталне технологије, ризици и заступљеност дигиталног насиља међу ученицима у Србији: <http://sbn.rs/clientpub/uploads/Digitalno%20nasilje-Izvestaj%202013.pdf>

Приручник за превенцију родно заснованог насиља:

<http://www.unicef.rs/files/Prirucnik%20za%20prevenciju%20RZN.pdf>

Национална студија о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у републици Србији: http://incestr Traumacentar.org.rs/files/2015/ITC_2015_Srbija_-_Nacionalna_studija_o_seksualnom_nasilju_nad_decom.pdf

Веб-сајтови на енглеском језику

ЕУ деца на интернету (EU Kids Online):

<http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20Online%20reports.aspx>

Net Children Go Mobile: <http://netchildrengomobile.eu/>

ЕУ деца на интернету – налази, методе, препоруке (EU Kids Online):

<http://lisedesignunit.com/EUKidsOnline/index.html?r=64>

Children's online risks and opportunities: Comparative findings from EU Kids Online and Net Children Go Mobile:

http://eprints.lse.ac.uk/60513/1/_lse.ac.uk_storage_LIBRARY_Secondary_lib_file_shared_repository_Content_EU%20Kids%20Online_EU%20Kids%20Online-Children's%20online%20risks_2014.pdf

Веб-сајтови са информацијама о безбедном коришћењу интернета и дигиталном насиљу

Веб-сајтови на српском језику

Кликни безбедно: <http://kliknibezbedno.rs/sr/naslovna.1.1.html>

Нет Патрола: <http://www.netpatrola.rs/>

Сурфуж безбедно: <http://surfujbezbedno.com/>

Паметна деца на интернету: <http://www.pametanklik.rs/>

Приручник за заштиту деце и младих од сајбер насиља и примену у редовном наставном програму основних и средњих школа

– Инцест траума центар: <http://kliknibezbedno.rs/files/materijali/ITC%20-%20Tagged%20Manual%202013.pdf>

Сигурност дјече на интернету: <http://www.cnzd.org/site2/>

Центар за безбеднији интернет: <http://csi.hr/aplikacija/>

Онлајн упитник за самопроцјену корисника интернета:

<http://vns.etfos.hr/Samoprocjena/pitanja.php>

Медији у породици – савјети за родитеље (публикација):

http://csi.hr/wp-content/uploads/2015/07/Mediji_u_porodici.pdf

Техничке мере заштите на интернету: <http://www.informacija.rs/Clanci/>

Шта је данас било у школи - приручник за родитеље:

http://www.unicef.rs/files/Prirucnik_za_roditelje_Skola_bez_nasilja.pdf

Безбедност на интернету: <http://www.domen.rs/bezbednost-na-internetu/>

Веб-сајтови на енглеском језику

Better Internet for Kids: <https://www.betterinternetforkids.eu/>

Guide to Online Services:

<https://www.betterinternetforkids.eu/web/portal/onlineservices>

Parent and Educator Guides from Connect Safely:

<http://www.connectsafely.org/guides-2/>

Safety tools on social networks and other online services:

<http://www.saferinternet.org.uk/advice-and-resources/parents-and-carers/safety-tools-on-online-services>

Sorted: <http://www.childnet.com/sorted/>

Safe Teens: <http://www.safeteens.com/>

Safe Kids: <http://www.safekids.com/>

Wired Safety: <https://www.wiredsafety.org/>

Stop Cyberbullying: <http://www.stopcyberbullying.org/index2.html>

CyberEthics: <http://www.cyberethics.info/en/>

100 Must Read Cyber Bullying Articles: <http://nobullying.com/100->

[must-read-cyber-bullying-articles/](#)

KidSMART: <http://www.kidsmart.org.uk/>

Thinkuknow: <http://www.thinkuknow.co.uk/>

ChildNet: <http://www.childnet.com/resources>

Safer Internet Centre: http://www.saferinternet.org.uk/safer-internet-day/2016/education-packs/parents?utm_content=bufferc06a7&utm_medium=social&utm_source=facebook.com&utm_campaign=buffer

Parenting for a Digital Future:

<http://blogs.lse.ac.uk/parenting4digitalfuture/resources/>

Connect Safely: <http://www.connectsafely.org/eduguide/>

What kind of digital parent are you?:

<https://medium.com/@awsamuel/what-kind-of-digital-parent-are-you-f93529f05a6f#.1gpfelquk>

Internet Safety 101: <http://www.internetsafety101.org/dangers.htm>

Parents protect: http://www.parentsprotect.co.uk/about_us.htm

Internet, Science & Tech:

<http://www.pewinternet.org/2016/01/07/parents-teens-and-digital-monitoring/>

Parents, Teens and Digital Monitoring:

http://www.pewinternet.org/files/2016/01/PI_2016-01-07_Parents-Teens-Digital-Monitoring_FINAL.pdf

Digital parenting: <https://digitalparenting.com/blog/top-five-risks-2016/>

Digital parenting: <https://digitalparenting.com/blog/digital-parenting-conversation/>

Филмови о дигиталном насиљу

Таговања: <http://www.youtube.com/watch?v=f4rNvDaYDrc>

Tracking Teresa: <http://www.youtube.com/watch?v=toXEdisa6hI>

Где је Клаус?: <http://www.youtube.com/watch?v=cEP3dVcQkBU>

Да ли су социјалне мреже хир?:

<http://www.youtube.com/watch?v=IFZ0z5Fm-Ng>

Прича о Аманди Тод: <http://www.youtube.com/watch?v=ej7afkypUsc>

Бесповратно: <http://www.sendspace.com/file/7tisuj>

Предатор: https://www.youtube.com/watch?v=E3eBvygq_CU

Сајбер насиље (Друга економска школа):

https://www.youtube.com/watch?v=i_-1sPO3aq8

Шеруј осмех, лајкуј љубав,хејтуј хејт:

<http://www.youtube.com/watch?v=s7HSgsuEzw8>

Лажно представљање: <https://www.youtube.com/watch?v=uOhjBm>

[F94i0&list=PLN3I-0DAzMpQvQioumg79JJxBtF3sE-L&index=1](https://www.youtube.com/watch?v=uOhjBmF94i0&list=PLN3I-0DAzMpQvQioumg79JJxBtF3sE-L&index=1)

Дијељење фотографија на мрежи: <https://www.youtube.com/>

[watch?v=wTW0NeUSSWY&list=PLN3I-0DAzMpQvQioumg79JJxBtF3sE-L&index=3](https://www.youtube.com/watch?v=wTW0NeUSSWY&list=PLN3I-0DAzMpQvQioumg79JJxBtF3sE-L&index=3)

Прихваћање и тражење пријатељства са непознатом особом:

https://www.youtube.com/watch?v=IYvkyg_J5J4&list=PLN3I-0DAzMpqTvQioumg79JJxBtF3sE-L&index=4

Сусрет са непознатом особом: <https://www.youtube.com/watch?v=0JeSnRb5ELg&index=2&list=PLN3I-0DAzMpqTvQioumg79JJxBtF3sE-L>

Дигитални појмовник

Веб-сајтови на српском језику

Микро књига – онлајн рачунарски речник:

<http://www.mikroknjiga.rs/pub/rmk/index.php>

Нови медији и друштвене мреже - појмовник: <https://docs.google.com/document/d/1jgbBGUYkHyDG5ml3Ig6ExDV1a4IENfhhxjHFDrvEpow/edit>

Речник појмова – Кликни безбедно:

<http://kliknibezbedno.rs/sr/baza-znanja.1.6.html>

Речник (сајт Информација): <http://www.informacija.rs/Recnik/>

Веб-сајтови на енглеском језику

Дизиген речник: <http://www.digizen.org/glossary/>

Tehnopedia – Technology Dictionary: <https://www.techopedia.com/dictionary>